

natuur- en vogelwacht culemborg

Hak-al

NUM 9 September 76

2 Jaargang

Elly Heynes
Gouberdigenstraat 24

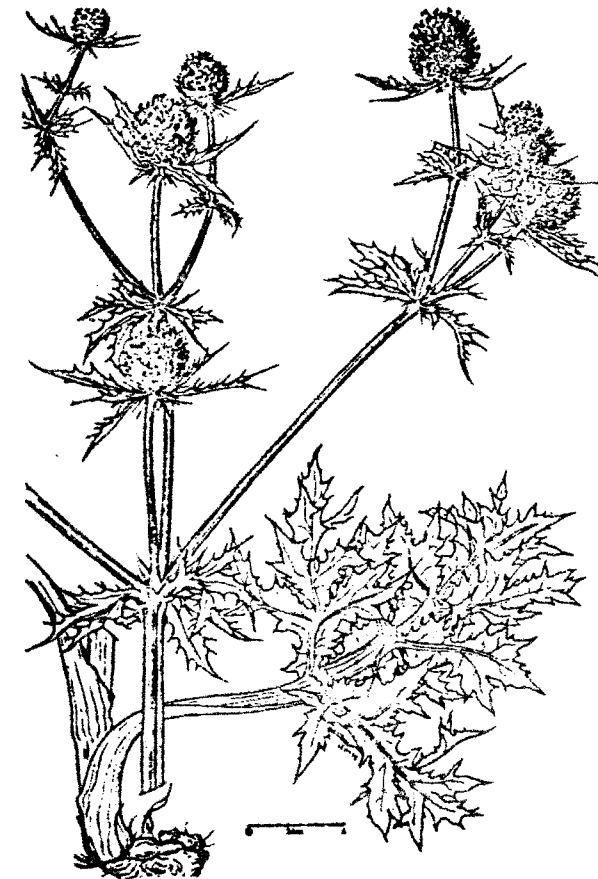
Excursie naar het Rivierduin

Voor iets te vertellen over de excursie, is het misschien handig eerst iets te zeggen over het rivierduin zelf. Want als je hierbij denkt aan tien meter hoge duinen, zoals we die langs onze kust vinden, heb je er een verkeerde indruk van. Het rivierduin langs de Lek bij Culemborg ligt hoogstens 2.00 m boven het omringende weiland en is op het eerste gezicht niets meer dan een brede golvende rug in het landschap.

De rivierduinen zijn ontstaan tijdens het eind van de laatste ijstijd (ongeveer 11.000 jaar geleden). Het landijs heeft toen Nederland niet bereikt, maar heerste wel een koud klimaat met veel wind. De oevers van de rivieren bestonden toen uit brede zandstranden. Het is dit zand, dat plaatselijk op grote bulten is geblazen, wat wij nu rivierduin noemen.

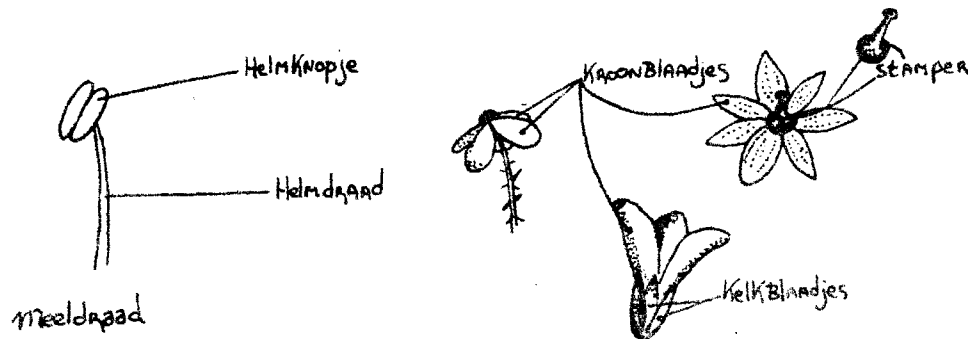
Behalve rivierduinen vinden we langs de Lek ook nog oeverwallen. Deze zijn ontstaan in een periode die 6.000 jaar geleden begon en duurde totdat de mens dijken ging aanleggen. De rivier trad toen regelmatig buiten zijn bedding, waardoor het naastliggende land onder water kwam te staan. Het zand en slib dat door de rivier werd meegevoerd bezonk daar. Het zwaarste materiaal - het zand - bezonk direkt langs de bedding, zodat daar zandige ruggen ontstonden: de oeverwallen. Het lichtste materiaal bezonk ver van de rivier vandaan, zodat er een vette kleilaag werd afgezet. Omdat de kleilaag ten opzichte van de oeverwallen lager ligt noemt men deze de kom. De Regulieren is zo'n komgebied.

Nu terug naar onze excursie. Opweg naar het rivierduin zijn we drie keer afgestart om plantjes die op het talud van de lekdiijk groeiden te bekijken. De eerste was de vrij zeldzame Bermooievaarsbek. Hij is gemakkelijk van de andere soorten uit het geslacht ooevaarsbek te onderscheiden door de hartvormige insnijding van de violet tot lila kroonbladen. De volgende plant die onze aandacht trok was een lid van de familie der samengesteldbloemigen: de Cichorei (de Paardebloem behoort ook tot deze familie). Voor dit

broertje van de witlof en de andijvie (!) zijn de dijken langs de grote rivieren het ideale milieu. De derde halte langs de dijk was voor de Haagwinde (vis potje). Aan de hand van deze plant werd uitgelegd hoe een plant in elkaar zit:

- Kelkblaadjes, hierin zit de bloem opgeborgen totdat hij opengaat.
- Kroonblaadjes, deze kunnen alle kleuren hebben en dienen o.a. om de insecten naar de bloem te lokken.
- Meeldraden, dit zijn de mannelijke geslachtsorganen. Zij bestaan uit dunne draden met daar bovenop de helmknoppen. Hierin zit het stuifmeel.
- De stamper is het vrouwelijk geslachtsorgaan. Hierbij zit onderaan het vruchtbeginsel (waaruit een bes, nootje, zaaddoosje of een peul groeit). Daar bovenop, verbonden door een heel klein buisje, zit de stempel. De stempel is een kleverig bolletje dat dient om het stuifmeel te ontvangen.

Na een korte wandeling door de uiterwaard, waarbij we de nodige keren stopte om in het ooglopende plantjes te bekijken -zo vonden we de uit Noord-Amerika afkomstige Stekelnachtschade- kwamen we op het rivierduin. De plant die hier gelijk de aandacht trok was de Kruisdistel. Hoewel hij erg prikt is de naam toch misleidend, want je zou denken dat hij familie van de distels is. De Kruisdistel behoort echter tot dezelfde familie als het bekende Fluitekruid, namelijk de schermbloemigen. De "echte" distels vallen onder de al eerder genoemde familie der samengesteldbloemigen. In de omgeving van de Kruisdistel vonden we de al even stekelige Kattedoorn. De vijf rose kroonblaadjes van dit lid van de vlinderbloemenfamilie hebben niet allen dezelfde vorm. De verschillende kroonblaadjes hebben grappige namen: vlag, zwaard en kiel. De vrucht is hier een peul (net als bij de erwt).

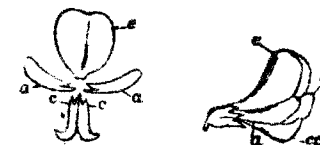

Fig. 342bis. Vlinderbloem.
aa zwaarden, cc kiel, e vlag.

Midden op het rivierduin groeiden de heerlijk ruikende Wilde tijm, de beschermde Veldsalie en de Sikkelklaver. De eerste twee behoren tot de lipbloemenfamilie. De kroonbladen van deze plant zijn tot een buis aaneen gegroeid, waarbij het eind van de buis uit een of meer lippen bestaat.

Drie andere liefhebbers van het rivierduin, Ruige weegbree, Trilgras en Zacht vetmuur hebben we tijdens de excursie niet gezien. Wel groeide er de Aardbeiklaver, Blauwe kweek, Handjesgras en Echt walstro. Hoewel deze soorten niet specifiek zijn voor het rivierduin, groeien ze we graag op een zandige bodem. De walstro-soorten zijn gemakkelijk te herkennen aan de kransen kleine blaadjes die op regelmatige afstand aan de stengel zitten. Het Echt walstro heeft kleine heldergele bloempjes. Dit in tegenstelling tot het Glad walstro, dat witte bloempjes heeft en veel als witte wolken op de dijken voorkomt.

Opvallend was dat de begroeiing op het rivierduin erg laag is. Dit vormt een groot verschil met de ruige plantengroei op de kribben. Daar vonden we Moerasandoorn, Wolfspoot, Brunel (alle drie lijbloemigen), Boerenwormkruid, Zachte duizendknoop en nog een beschermde plant: de prachtige Zwanebloem. Deze laatste hoort echter meer thuis in boldersloten dan in het smerige water van de Lek.

Wie bij het lezen van al deze plantennamen echt geen idee heeft hoe zo'n plant er nu uit ziet, moet eens proberen een beeldflora inkiijken. Hoewel niet alle in Nederland voorkomende planten er in staan, zijn de "Nieuwe flora in kleur" van Moussault en "Elseviers plantengids" hiervoor erg geschikt. Het naadje van de kous wat plantensoorten vind je de "Flora van Nederland" van Heukels en Van Ooststroom. En als we het toch over plantenboeken hebben, dan mag het drie delen tellende "Wilde planten" niet vergeten worden. Deze boeken staan vol informatie over de planten en hun milieu en bevatten tevens hele mooie afbeeldingen van wilde planten.

Maar, de beste manier om **onze** wilde planten te leren kennen is niet er over lezen, maar ze buiten te bekijken; tijdens een plantenexcursie bijvoorbeeld.

Harry Uphof en Kees van de Vate

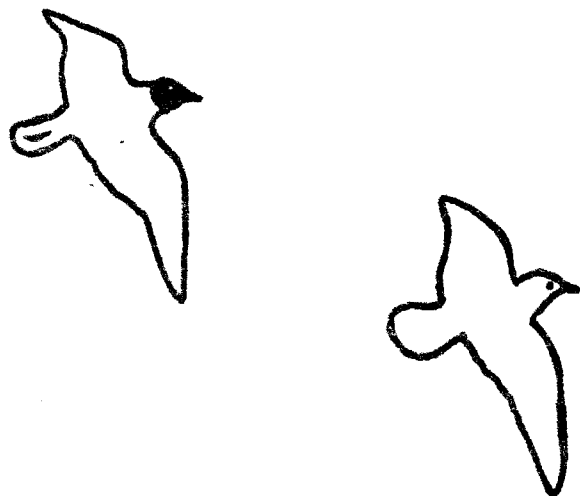
De meeuwenkolonie.

Op 9 juni zijn we naar de meeuwenkolonie in Leersum geweest. We vertrokken om kwart over 6 met 4 auto's. We gingen over de dijk van Schalkwijk zo naar Leersum. Toen we in Leersum aankwamen moesten we alleen nog de weg nemen naar het Leersumse veld. Daar aangekomen moesten we nog wachten op de boswachter, want die gaf ons een rondleiding. Toen hij er was vertelde hij wat voor dieren hier leefden. Hij noemde wel 5000 kokmeeuwen, een paar slobeenden, koolmeesjes, pimpelmeesjes en een ringslang. Toen hij uitverteld was gingen we naar de kokmeeuwen toe. We zagen eerst in het veld een lichtbruin ree maar hij had ons al gauw gehoord. En er sprongen een paar konijnen in het veld.

Aan sommige bomen zaten nestkastjes en je mocht erin kijken want de vogel die er in zat vloog helemaal niet weg, meestal was het een koolmees of pimpelmees. Toen waren we bij de kokmeeuwen, we moesten van de boswachter achter elkaar lopen want anders zou je op een nest met eieren of jong trappen want ze lagen naast het pad.

Het was kwart voor negen toen we vertrokken. En toen we in de auto's stapten hoorden we ook nog een geelgors. We hadden een fijne avond gehad.

Hans Jansen.

"Het Leersumse Veld"

Op woensdag 9 juni jl. is er een excursie geweest naar de meeuwenkolonie in het Leersumse Veld. Hierover elders in dit nummer nog het verslag hiervan.

Was toen al te zien dat de aanhoudende droogte een behoorlijke daling van de waterstand tot stand had gebracht, niet te voorzien was dat nu op dit moment deze vennen geheel droog staan.

Dit droogvallen is geheel door waterverdamping ontstaan. Het is nl. niet mogelijk dat het water in de grond wegloopt omdat een dikke, ondoordringbare leemlaag het water tegenhoudt.

Waterverdamping is er echter altijd, evenals regen. Behalve in deze zomer. Wel ruimschoots verdamping maar geen aanvulling in de vorm van regen.

De aanwezige broedkolonie kokmeeuwen heeft zich inmiddels uit het gebied teruggetrokken. Niet nadat toch nog een behoorlijk aantal jongen zijn grootgebracht.

Het is heel goed mogelijk dat de op vrijdagmiddag 16 juli jl. boven de stad Culemborg waargenomen, enkele honderden kokmeeuwen, afkomstig waren van het Leersumse Veld op zoek naar een nieuwe, weer geschikte verblijfplaats.

Uit krantenpublicaties (U.N. - 31/8) is vernomen dat monenteel de plassen (althans wat plassen waren) worden uitgebaggerd. 120 Man van het Utrechts Studenten Corps zijn met dit zware karwei belast.

Het slib dat zich in de loop der jaren heeft opgehoopt dreigde het natuurlijk milieu te verstoren. Met name de Pitrus is het grote gevaar voor de plassen.

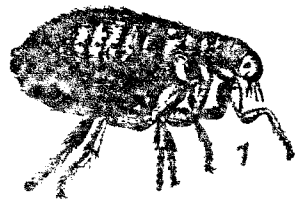
Deze sliblaag, ontstaan door afgestoren planteden en meeuwenuitwerpselen, is bijzonder voedselrijk en uit vegetatiekundig oogpunt bekeken ongewenst.

Getracht wordt een voedselarm milieu te verkrijgen waardoor zeldzamere planten de kans krijgen zich hier te vestigen om aldus bijzondere leefmilieus te vormen.

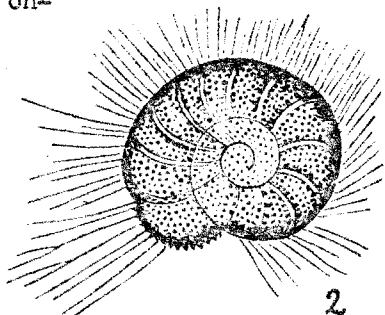
Wij hopen in ieder geval dat in de komende herfst en winter door veel regenval dit gebied weer in zijn oorspronkelijke staat mag terugkeren. Het zou nl. bijzonder jammer zijn wanneer de meeuwenkolonie door gebrek aan geschikte nestgelegenheden niet meer zou terugkeren.

We gaan er dus gewoon van uit dat we ook in 1977 weer een excursie naar het Leersumse Veld in het programma zullen opnemen.

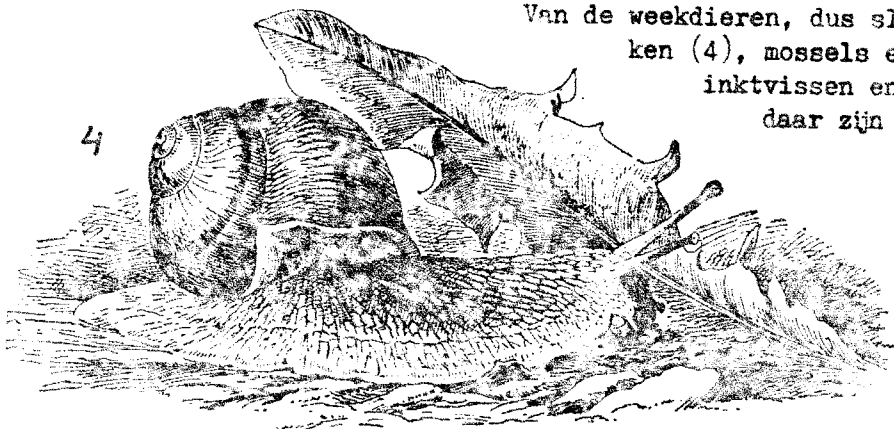
Als er iemand gevraagd wordt weet u hoeveel insectensoorten er op de wereld zijn? Dan hebben de meeste mensen er geen flauw idee van, en zij slaan er dan op goed geluk een slag naar. Als dezelfde vraag aan een insectoloog gesteld zou worden, dan zal deze waarschijnlijk antwoorden, dat er zo'n 1.000.000 insecten soorten beschreven zijn. Ja beschreven maar dat wil nog niet zeggen dat dat

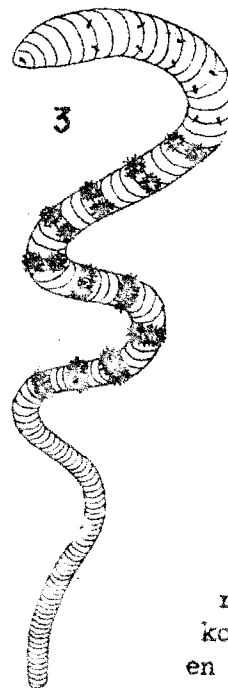
alle soorten zijn. Want vele gebieden, vooral in de tropen moeten nog onderzocht worden. En in ons land is wat dat betreft ook nog veel werk te doen. Vooral bij sommige insectengroepen zoals b.v. vlooien (1) (mensenvlo). Maar een 1.000.000. soorten dat is toch onvoorstelbaar groot, en sommige entomologen hebben een ruwe schatting gemaakt dat er in totaal zo'n 5.000.000 tot 10.000.000. verschillende insectensoorten op de gehele aarde kunnen zijn. Als wij de insecten nu eens met andere diergroepen gaan vergelijken, dan krijgen wij misschien enig idee van deze getallen. Nu maken de insecten bijna 3/4 van alle verschillende diersoorten uit. Zo zijn er b.v. maar 67.000 Gewervelde Dieren, dus vogels, rissen, zoogdieren, amfibieën en reptielen. Er zijn ongeveer 20.000 wormensoorten (3), en 30.000 eencelligen (2) (dat zijn microscopisch kleine diertjes).

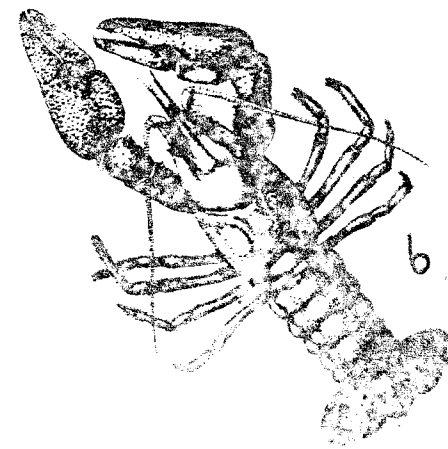
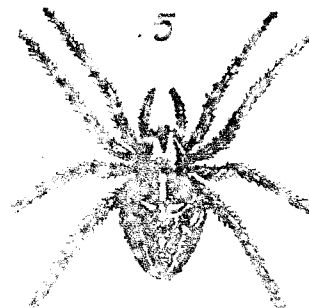
Van de weekdieren, dus slakken (4), mossels en inktvissen enzo, daar zijn er

80.000 soorten van. Van de Spinachtigen (5) 30.000 en van de Kreeftachtigen (6) 25.000 soorten. En tot slot blijft er nog restje van 22.500 ongewervelde dieren over.

Maar waaraan hebben nu de insecten hun enorme soorten aantal aan te danken? Nu zijn daarvoor zo'n 5 punten op te noemen, nl: het aanpassingsvermogen. Overal komen insecten voor: op bergen, in bekken, meren, rivieren en in hete woestijnen, ja zelfs in hete bronnen leven zij. Alleen in zee komen op enkele uitzonderingen na geen insecten voor. Ten tweede is hun skelet ook een van de redenen. Insecten hebben net als andere Arthropoda (geleedpotige dieren) waartoe zij behoren een hard buitenskelet. Dit is een goede bescherming van het lichaam en het voorkomt uitdroging. Ook de afmetingen van de insecten is belangrijk, en het merendeel is erg klein. Zij kunnen in lengte variëren van 1/4 mm tot 30 cm. In onze streken komen sommige van de kleinste soorten voor, en het grootste in ons land levende insect is de doodshoofdvlinder. Ook het vliegvermogen heeft zijn steentje bijgedragen. Onder de ongewervelden zijn de insecten de enigste die kunnen vliegen. En hierdoor zijn zij in staat de gehele aardbol te bereiken, en het ontmappen aan vijanden met vleugels gaat ook veel makkelijker.

Tijdens de Braderie op 28 augustus jl. hebben we in onze informatiestand naast het geven van inlichtingen over onze eigen werkzaamheden eveneens bekendheid en informatie verstrekt over een aantal landelijke organisaties op het gebied van natuurbescherming.

Folders en brochures werden verstrekt over de:

Ned. Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten,
de Ned. Vereniging tot bescherming van Vogels,
de Landelijke Vereniging tot behoud van de Waddenzee en
de Stichting Het Geldersch Landschap.

Het is over deze twee laatste verenigingen waarover wij in dit nummer enige nadere informatie willen verstrekken.

"De Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee" streeft naar een zo goed mogelijk behoud van het wezenlijke karakter van het Waddengebied.

Ze tracht dit te bereiken door bestaande bedreigingen te keren en nieuwe te voorkomen. Eveneens houdt zij zich intensief bezig met het geven van voorlichting over het Waddengebied.

De Vereniging staat op dit moment bijzonder in de belangstelling. Een dezer dagen is nl. een uniek standaardwerk over het Waddengebied verschenen. Een gebied wat zich uitstrekt vanaf Den Helder via Duitsland tot in Denemarken. In dit 368 pag. tellende boekwerk, op een formaat van 24x29 cm, worden achtereenvolgens het fysisch milieu van de Waddenzee, de levende natuur en de invloed van de mens in dit gebied aan de orde gesteld. Met name is gestreefd minder eenvoudige onderwerpen voor een groot publiek toegankelijk te maken.

Niet alleen de uitmuntende illustraties (425 foto's, kaarten en tekeningen in kleur), de bijzondere bijlage welke in 3 posters het gehele Waddengebied weergeven, maar ook de aard en het niveau van de tekst maken het boek goed leesbaar. De prijs van het boek "Waddenzee, natuurgebied van Nederland, Duitsland en Denemarken" bedraagt f 59,90 voor leden van Natuurmonumenten of Waddenzee, en f 79,90 voor niet-leden.

Inlichtingen hierover Frans Waroux.

Stichting "Het Geldersch Landschap"

Al ruim 40 jaar staat de Stichting op de bres voor het behoud van natuur- en landschapsschoon in onze provincie. In samenwerking met andere natuurbeschermingsorganisaties levert de Stichting met dit werk een belangrijke bijdrage tot het behoud van het natuurlijke milieu en voorziet zij voorts in de nog steeds toenemende behoefte aan recreatiegebieden in ons land.

Sedert de oprichting verwierf de Stichting al ruim 5.000 ha. aan landgoederen en natuurterreinen, deels door aankoop, deels door schenking of erfstelling.

Gelderland is rijk aan natuurschoon. Veel terreinen komen nog in aanmerking om veilig gesteld te worden.

Ofschoon bij aankoop en beheer veel steun van overheidszijde wordt geboden, kan hulp van particuliere zijde niet gemist worden. U kunt het werk van de Stichting mee helpen voortzetten en uitbouwen door begunstiger te worden tegen betaling van tenminste f 10,-- per jaar.

Natuurbescherming is een harde noodzaak geworden.

Ten behoeve van het welzijn van ons allen en van ons nageslacht.

Stichting "Het Geldersch Landschap", Zypendaalseweg 149, Arnhem. Postrekening 9 1 2 1 1 3.

Op aanvraag wordt een folder toegezonden waarop de bezittingen van de Stichting staan aangegeven.

F.W.

GEBOREN

Bert de Boer en Joke de Boer-van der Vlist hebben een dochter. Op 16 augustus heeft dit heuglijk feit plaatsgevonden. Namens de N.V.W.C. feliciteren wij beide ouders van harte met deze gezinsuitbreiding.

Verslagje van de planteninventarisatie Mariënwaard 17-7

Om 8.15 uur, zaterdagmorgen stonden maar liefst 3 personen (Harry Uuhof, Berry L. en ondergetekende) bij het Jach om te gaan inventariseren. Het weer leek nog niet al te best; het was namelijk nogal bewolkt.

Voordat we naar Mariënwaard reden, gingen we eerst kijken of de breedbladige wespenorchis langs de Platteweg al bloeide (wat hij ook deed) en toen raasden we in een langgerekt peleton naar het verzamelpunt bij Mariënwaard.

Na ongeveer 15 minuten kwamen Carla en Wim Rubers (de laatste op een nieuwe racefiets !) aan en kon de inventarisatie beginnen. De bedoeling was om eerst de Notendijk af te maken. Maar voordat we hieraan konden beginnen moesten we eerst poseren voor een fotograaf, die een plaatje kwam maken voor de Gecombineerde (20-7-1976). Toen dat achter de rug was konden we eindelijk met het zware "werk" beginnen.

Al gauw moest er uitgebreid gedetermineerd worden om achter de naam van een zuring te komen; het bleek de kluwenzuring te zijn. Vermeldt moet ook worden dat de braven al goed smaakten en de boelruit er mooi uitzag. Ook werd er een heel erg vreemde kraailook gevonden. De flora geeft namelijk een hoogte aan van 15 tot 60 cm en dit exemplaar was echter 109 cm (precies gemeten).

Toen de inventarisatie van de Notendijk klaar was begon het flink te regenen, zodat we besloten te stoppen.

Langs een groeiplaats van heelblaadjes en bittere wilg kwamen we in Tricht aan, waar we bij Wim en Carla koffie dronken. Daarna fietsten we door de motregen naar huis.

Enkele van de 102 soorten die we op de Notendijk vonden:

bereklaau	glidkruid
kruisblad walstro	veldzuring
engelwortel	kluwenzuring
vijfvingerkruid	knookkruid
agrimonie	frans raaigras
nagelkruid	veldlathyrus
kraailook	glad walstro
schaduwgras	valeriaan
bitterzoet	smalle weegbree

Kars Veling

Motacilla alba yarrellii (rouwkwikstaart).

Toen ik op een zaterdag morgen den 19e Juni j.l. op de fiets richting zeedijk reed moest ik eventjes van de fiets stappen. Ik meende daar ergens bij die spoorwegovergang iets te zien, en moest daar het mijne van hebben. Ik heb de fiets aan de kant van de weg gezet en mijn kijker tevoorschijn gehaald. Na lang wachten besloot ik eerst een sigaretje op te steken om daarna weer een afwachtende houding aan te nemen. Lang wachten was toen al niet meer nodig, want mijn nieuwsgierigheid werd beloond. Wat ik daar zag?, een paartje Rouwkwikstaart. Waarvan de kleuren rug zwart, onderbuik wit, keel en borst zwart, flank bruinachtig. Vrouwtje iets valer. Misschien zijn er onder de leden die deze vogeltjes vaker hebben gezien. Graag zou ik dan in Hak-Al de juiste data en plaats willen weten. Het is natuurlijk ook mogelijk mij over uw waarnemingen eventjes op te bellen, maar er zijn altijd weer leden die het op prijs stellen om over deze waarnemingen iets in Hak-Al te schrijven....

A.G. Entjes
Vicarijstraat 32
Culemborg.

Opm. red.: In de Avifauna van Midden-Nederland wordt het voorkomen van de rouwkwikstaart omschreven met "onregelmatige doortrekker in zeer klein aantal". Dit kleine aantal is waarschijnlijk mede te wijten aan het feit, dat veel waarnemers een rouwkwikstaart te snel zullen verslijten voor een gewone kwikstaart.

Waarnemingenlijst:

- Dodaars : 21-8-'76 afgraving Rietveldse
weg, deelnemers excursie
- Purperreiger : 6-8-'76 Beusichemse waard 1 ex.
Hans Rietvink
- Tafeleend : 21-8-'76 7 ex. afgraving Riet-
veldse weg; Jilles, Berry, K + Hj.
- Bergeend : 21-8-'76 1 ex. zandafgraving
Hagestein, excursiedeelnemers
- Kemphaan : 21-7-'76 1 ex. Steenwaard,
Kars en Berry Lucas
1-8-'76 3 ex. Steenwaard, Jilles
- Oeverloper : zeer regelmatig alleen of in
kleine groepen (max. 5) overal
aan te treffen, ook in de stad,
bijv. langs de Parklaan (Arie
van den Ham).
- Witgatje : 5-8-'76 1 ex. langs Prijsseweg,
Hans Rietvink
21-8-'76 4 ex fort Everdingen,
excursiedeelnemers
- Visdiefje : 5-7-'76 2 ex. fort Everdingen,
Kars Veling
- Velduil : juni '76 1 ex. Smalriemse weg,
A.G. Entjes
- IJsvogel : 5-9-'76 1 ex. Zeedijk, Jilles
- Appelvink : 29-7-'76 1 ex. spoordijk, Berry
Esther, Berbera van de V., Caro-
liene Burggraaf
- Vos : 30-7-'76 1 ex. Beusichemse dijk
Hans Rietvink

Grasklokje : 3-6-'76 Redichemse dijk, Jilles

Er valt weer een stijgende lijn te konstateren in het
aantal ingezonden waarnemingskaartjes. Met de start
van de excursies is vermoedelijk het eind nog niet
in zicht.

Zoals bekend kunnen de waarnemingskaartjes afgehaald
en ingeleverd worden bij Chris Kalden, Ravelijnstraat
51, Culemborg (03450-6213).

En het is beslist niet zo, dat alleen vogelwaarneming-
en ingeleverd en vermeld kunnen worden, ook planten,
zoogdieren, insecten, enz. zijn de moeite van het
melden waard.

Nieuwe zoogdiersoort in Culemborg e.o.

Gedurende het laatste jaar zijn in de omgeving van
Culemborg steeds meer vossen waargenomen.
Betrof het eerst nog enkelingen, die op Marienwaard,
in de Regulieren en in het Beusichemse veld werden
gezien, dit voorjaar bevond zich een paar in de
Redichemse waard.
Ze slaagden erin een aantal jongen zo groot te krijg-
en, dat deze zich buiten het nest begaven.
In verband met de heersende hondsdelheid werd er
nogal op de dieren gejaagd; zo zijn er van het ouder-
paar en jongen in de Redichemse waard maar liefst 5
geschoten.
Het zal aardig zijn om na te gaan of de vos zich in
de komende jaren kan handhaven in de Noordwest Betuwe.
Let er eens op en geef de waarnemingen door aan
Chris Kalden.

